

Kusch ja Goodman pääsevät liian helpolla

Totuus on Lammenrannalle tietenkin tärkeä käsite. Ymmärtääkseni hän tuo taas kerran esiin totuusteorioiden eräänlaisen lopullisen ratkaisemattomuuden, mutta ei tee sitä kovin omaperäisellä tavalla.

Yhdessä asiassa olen pettynyt: Lammenranta ei käy varsinaisesti keskustelamaan sellaisten meidän aikamme latteuksien kanssa kuin että totuuksia ei ole eikä voi olla olemassa (jonka esittäjä siis tulee sanoneeksi: olen löytänyt Totuuden, jonka sisältö on että totuuksia ei ole) tai että jokaisella ihmisellä on omat totuutensa (jolloin totuuden käsite triviaalisti psykologisoidaan). Hänen lähdeluettelostaan ei myöskään löydy esimerkiksi *Martin Kuschia*. Puheenvuorossaan Koko totuus totuudesta (*Tiede & Edistys* 4/1991) tämä arvostetun filosofin arvovallalla pyrki pääsemään eroon koko liian hankalasta totuuden käsitteestä, joka voitaisiin *Nelson Goodmanin* ehdottamalla tavalla korvata *rightness*-käsitteellä; paljonkohan siinä muuten voitettaisiin? (Ks. myös *Ilkka Niiniluodon* vastauksia Kuschille: Totuuden kakkua viipa-loimassa, *Tiede & Edistys* 3/1992).

Sumeaa logiikkaa Lammenranta ei teoksessaan mainitse. Se kai avaisi uuden näkökulman hänen toteamukseensa (s. 159), jonka mukaan sama uskomus ei voi olla samaan aikaan tosi ja epätosi?

Joka tapauksessa Lammenrannan kirja siis on omassa hieman ohuessa ilmanalassaan älyllisesti kiehtova, mitä sanontaa jo kerran käytn ja jota parempaa on vieläkään löydä. Teoksensa lopulla (s. 201-202) hän suosittelee luettavaksi muita filosofisia opuksia, joissa puolustellaan toisia tietoteoreettisia peruskatsomuksia kuin sitä jonka kannalle hän itse on päätynt. Ainakin minussa tämä herättää kunnioitusta.

Pertti Hemánus

Julkisuus meissä

HOKKANEN, Hanne ym. (toim.). Julkisuus ja ahdistus. Julma-projektin ontologinen antologia kenen tahansa elämästä. Yliopistopaino. Helsinki 1993. 239 s.

Tätä kirjoittaessani Suomen Tasavallan presidentinvaalihässäkkä on viimeisellä viikolla. Toimittajat haastattelevat, tilastotieteilijät kyselevät, politiikan tutkijat pohivat ja suomalaisilla työpaikoilla keskustellaan Elisabeth Rehnin ihmissuhteista ja Paavo Väyrysen luotettavuudesta. Ehdokkaat ovat puolestaan varmoja siitä, mitä kansa ajattelee, mihin kansa on pettynyt ja mitä se haluaa. Gallupdemokraattinen kansa tunnistaa itsensä prosentteissa. Työtön naimaton mies, joka lukee Hymyä, äänestä A:ta ja hyvin toimeentuleva Helsingin Sanomat tilaava kahden lapsen äiti B:tä. Koko Suomi on kuvassa, JULKISUUDESSA, totaalisesti.

Eräs presidenttiehdokkaista, Claes Andersson, esiintyy JULMA-projektin *Julkisuus ja ahdistus*-antologian sivuilla. Pertti Julkunen nimittäin artikkelissaan *Tuossaolo ja julkisuus* viittaa Claes Anderssonin romaaniin *Ihminen, sielunsa kaltainen*, jossa päähenkilö kokee elämänsä muuttuvan joinakin päivinä elokuvaksi ja näin hän on samanaikaisesti sekä näyttelijä että katselija, itsensä todistaja: julkisuuden skitsofreeninen tila, laskos, joka kiertyy itsensä ympäri. Tila, joka nyt, vaalikampanjan loppusuoralla on kärjistyneimmillään.

Tämä on se maailma, julkisuuden arkipäiväinen maailma, johon JULMA-projektin uusi julkisuusteoria pureutuu. Teorian maaperää on pönkitetty Julkisuus ja ahdistus -antologian kolmellatoista puheenvuorolla, jotka hakevat innovatiivisen voimansa Martin Heideggerin varhaisfilosofian käsitteistöä. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on das Man,

tämä aikamme todellinen demokraatti, jokamies ja Jaska Jokunen, joka on Kuka Tahansa eikä kukaan, julkisuuden läpikulkema ja toisen määrittelemä.

Julkisen das Manin, Kenen Tahansa, ongelma on puolinaisuus, elämä, joka ei määrity ihmisestä tai subjektista itseltään, vaan nimenomaan julkisuudesta ja julkisuuskuuvasta. Kuka Tahansa määrittelee miten minä näen, ajattelen ja kuulen. Kuka Tahansa on keskimääräisen ihmisen normi kaksine ja puoline lapsineen, kolmenkympin kriiseineen, etelänmatkoineen ja luontohuolineen. Kuka Tahansa minussa on kiinnostunut Tarja Smuran rakkaushuolista aivan kuin hän olisi ystäväni. Kuka Tahansa minussa haluaa tietää koska Toimi Kankaanniemi viimeksi rakasteli.

JULMAa Heideggeria

Vaikka Heidegger on keskeisenä lähtökohtana antologian kirjoittajille, antologian tarkoituksena ei suinkaan ole ollut esittää, mitä Heidegger todella sanoi. Julkisuus ja ahdistus ei ole antologia Heidegger-tutkimusta, vaikkakin tämä Schwartzschwaldin kääpiö on vahvasti läsnä. Heidegger toimii vahvana inspiraation väliineen luovan yhteentörmäyksen menetelmässä.

JULMA jopa laajentaa Heideggerin osoittamaa Daseinin tematisaatiota instituutioiden suuntaan, joka ajatus Heideggerin kannalta olisi mielellöntä (koska instituutiolla ei ole mieltä). JULMAN kannalta ajatus "tuossaolevasta" instituutiosta on miltei välttämätön, sillä monet artikkelit ottavat instituution lähtökohdaksi. Tämä on kuitenkin varmasti enemmän riippuvaista tutkimusperinteestä kuin käsitteellisistä lähtökohdista.

Joka tapauksessa käsitteet tuossaolo, Kuka Tahansa, julkisuus, ahdistus ja instituutio antava luovalle hengelle valtavasti aineksia "uuden julkisuusteorian" hahmottamiseen. Aineksia on jopa niin paljon, että keitto valuu yli vaikka kuinka hämmettäisi. Useammin kuin kerran lukijan on kysyttävä itseltään missä men-

nään. Mutta kysymys saattaa olla väärä. Ehkä lukijan ei ole edes syytä kysyä miten uskonnollinen retoriikka (Hanne Hokkanen: *Ihmeperannus uskonnollisena retoriikkana*) ja valokuvan uumeniin katoaminen (Petri Tamminen: *Valokuva-eläimellisyys*) lopultakin ovat tekemisissä — niin minkä kanssa. Heideggerin?, Kenen Tahansa?, instituution?, julkisuuden? Sekin jää mietittäväksi. Luovaan yhteentörmäykseen olisi kai suhtauduttava luovan yhteentörmäyksen asenteella.

Jokamies televisiossa

Selkeimmän johdatuksen antologian kokonaisteemoihin tarjoaa Jyrki Saarikosken artikkeli *Das Man Moskovassa — jokamiessubjekti ja televisiuutiset*. Saarikoski asettaa artikkelissaan jokamiehen keskelle Venäjältä välitettävän uutismaailman vilinää, jossa jokamies on osallisena arjen ajatusmuodoissa katseilijana ja kuvattavana: ”Tällaisessa maailmassa muotoutuu jokamies, das Man, televisiuutisissa hänelle on varattu oma paikkansa — hän on ”kadunmies”, ”vastaantulija”, hänen esiintymistään ihmetellään ennakoiden, mitä ajattelevat moskvalaiset hinnankorotuksista, hallituksen erouhasta, Jeltsinistä.” (s. 66)

Haastattelun kohteiksi joutuneet omaksuvat helposti haastateltavan roolin ja vastaavat kysymyksiin kuten pitääkin. Mutta lausunnot saavat mielen vasta editoituina. Haastateltava ”ei sano — hänen näytetään sanovan.” Näin osoitetaan, että ’kansa vastustaa’, ’kannattaa’, ’on eri mieltä’. (s. 67) Näin haastateltava saa yleisemmän muodon, hänestä tulee kansan edustaja.

Uutisen arvon mukaista ja totta on julkinen käytäntö, tiedon välittäminen kotikatsomoiden puheeseen, jossa jokamies toimii välinpitämättömänä ymmärtäjänä. Totuus ei koske siten kuvattavien ihmisten oman käytännön näyttämistä televisiossa. Se jäisikin vieraaksi ja kaukaiseksi. Heidegger on todennut, että nykyaikaisten audiovisuaalisten välineiden

myötä kaikki etäisyydet ajassa ja tilassa ovat kutistuneet lähes olemattomiin, kaikki on tehty läheiseksi, mutta vain näennäisesti. Tässä tilanteessa meillä on ”kotkan katse, mutta kääpiön voimat”, kuten Saarikoskin tulkitsee (s. 65). Television maailma hahmottuu jollakin tapaa elämismaailmamme ulkopuoliseksi, tuonpuoleiseksi, kuohituksi ja ohueksi. Tässä maailmassa, julkisuuden maailmassa, Kuka Tahansa on kuin kotonaan, mutta vieraana.

Taideteoriaa ja ur-julkisuutta

Antologian oudoimpia artikkeleita on yllättävästi Heidegger-tulkijanakin tunnetun Arto Haapalan *Kulttuurisesti merkittävät objektit*. Hän nimittäin ottaa Heideggerin hyvin vakavasti ja pyrkii omien sanojensa mukaan osoittamaan, että Heideggerilla on jopa kaksi taidefilosofiaa. Heideggerin taidefilosofian esittelemisen tässä antologiassa on perin omituisista, varsinkin kun idea on lähestulkoon sama kuin pyrkiä osoittamaan, että Paasikivellä oli nenä takaraivolla. Heidegger ei nimittäin ollut piiruakaan kiinnostunut taiteenfilosofiasta saati taiteenteoriasta. Vaikka Heidegger puhuu taiteesta, hänen esilleottamiensa esimerkkien vaikuttimet ovat aivan muualla kuin taiteenteoriassa.

Oman asiansa tueksi Haapala käy spekulatiota muun muassa siitä, kenen kengät itseasiassa ovat eräässä Heideggerin mainitsemassa van Goghin maalauksessa: maalaisnaisen vai taiteilijan itsensä. Heideggerin revelaatioteorian romuttaa Haapalan mukaan se, että Heidegger erehtyi kengistä.

Onneksi Haapala artikkelinsa lopussa antautuu itse asialle ja siirtyy pohdiskelemaan kulttuurisesti merkittävän objektin käsitettä, joka johtaa fenomenologiseen julkisuuden analyysiin. Tässä hän päätyy mielenkiintoiseen ajatukseen tavarataloista keskuksina, joiden ympärille ihmiset perustavat elämismaailmansa. Tavaratalo on kulttuurisesti merkittävänä objektina hänen mukaansa ur-julkinen,

muiden julkisten ja ei-julkisten objektien olemisen edellytys. Tavaratalo on kaupattorin kaltainen julkinen keskus, jonka maailmassa Kuka Tahansa lörröttelee, osallistuu ja äänestää kuten muutkin.

Apu ahdistuksesta?

Antologian otsikossa lupaama ahdistus jää lopultakin kovin vähälle julkisuuden kurimuksessa. Heideggerin tematisoima ahdistus on kuitenkin positiivinen ilmiö, joka herättää julkisuuden keskeltä ja osoittaa vieraantumisen kuin lämpömittari kuumeen. Eero Tarasti kuvaa antologiassa semioottista ahdistusta, ja Juha Siltala kurkistaa suomalaiseen ahdistukseen, jonka juuret ovat hänen mukaansa syvällä körttiläisessä perinteessämme. Tämä ahdistus on kuitenkin kaikkea muuta kuin positiivista. Körttiläisessä julkisuudessa ihmiset luopuivat määrittelemästä itse itseään ja suuresta toisesta tuli elämän säätelijä. Mukana meni yksilön kyky synnistä parantumiseen ja näin loputon kynnys alkoi.

Saman menon Siltala näkee jatkuvan esimerkiksi Eurooppa-keskustelussa. Keskustelussa on hänen mukaansa kyse kuulumisesta oikeiden ja hyvien ihmisten yhteisöön, joka on jossakin tuolla. Eurooppa määrittelee meidät, emmekä me itseämme ja suhdettamme Eurooppaan ja siitä mahdollisesti saatavaan hyötyyn. Suomalaisen nöyryytuskulttuurin läpi ei ole helppo kasvaa itseksi, minäksi ja varsinaiseksi.

Ontologinen antologia kurkistaa jokamiehen julkisuuteen koko logoksen voimalla: historia, teologia, ekologia, patologia, fysiologia, etiikka, psykologia jne. Mikään ei ole säästynyt julkisuudelta. Mitä meillä itse asiassa olisikaan ilman julkisuutta? Antologia ei edelleenkaan anna paljonkaan viitteitä kysymykseen, joka Heideggerilla oli jokamies-kysymyksen rinnalla. Tämä on kysymys varsinaisuudesta ja positiivisesta ahdistuksesta.

Juha Varto artikkelissaan *Täällä olon etiikka* esittää kuitenkin, että arkipäiväisyys ja julkisuus eivät ole ihmisen ainut

mahdollisuus. Julkisuuden aiheuttama ahdistus on luonteeltaan positiivinen ja ohjaa ihmisen valitsemaan itsensä uudelleen, elämään itse elämänsä, vaikka suuri toinen jääkin väistämättä elämänpäiriin. Mutta tämä varsinaisuuden välähdys jää vielä niukaksi lohduksi julkisuuden vastavoimana.

Reijo Kupiainen

Perustutkimusta radioyleisöstä

ALASUUTARI, Pertti. Radio suomalaisen arkielämässä. Tutkimusraportti 3/1993, Tutkimus- ja kehitysosasto, Yleisradio, Helsinki.

Tamperelainen sosiologi Pertti Alasuutari on Yleisradion julkaisemassa radiotutkimuksessaan pannut laadullisen (kvalitatiivisen) sosiologian palvelemaan radion yleisötutkimuksen uudistamista. Hän on ollut mukana Yleisradion tutkimus- ja kehitysosaston kokoamassa tutkijaryhmässä, jossa on selvitetään radion roolia suomalaisten arkielämässä. Alasuutarin tutkimusraportin nimestä voisi päätellä, että hänen esittämiään ajatuksia voisi lukea paitsi hänen henkilökohtaisena tutkijapuheenvuoronaan myös koko tutkijaryhmän ohjelmanjulistuksena.

Television mittaritutkimusten nopea käyttöönotto on ollut omiaan luomaan paineita radion kuuntelijatutkimusten uudistamiseen. Suomen kaltaisen nopean radiojärjestelmän muutoksen kokeneis- sa maissa yleisötutkimuksen muutostarve perustuu myös yleisön ja ohjelmatarjonnan rakenteiden muutokseen (yleisötutkimuksen murroksesta eri yleisra-

diójärjestelmissä on kirjoittanut len Ang kirjassaan *Desperately seeking the audience*, Routledge: London and New York, 1991). Rakenteellisen mullistuksen keskellä laadullinen yleisötutkimus on otanut haasteeksi itse radionkuuntelun problematisoinnin. Mitä oikeastaan teemme, kun kuuntelemme radiota? Mitä merkityksiä radionkuuntelu ihmisen arkielämässä saa?

Televiisiotutkimuksessa laadullinen yleisötutkimus on merkinnyt tutkimuksen näkökulman siirtymistä yksilöiden katsojakäyttäytymisestä television katselutilanteiden analyysiin. Juuri tämänkaltaisen metodologisen individualismin kritiikki on myös Pertti Alasuutarin radioreportin lähtökohtana. Hän on koonnut tutkimuksensa perusaineistoksi 48 henkilöhaastattelua, joiden keskeisenä tavoitteena oli kartoittaa yksityiskohtaisesti erilaisia radion kuuntelutilanteita. Tätä lähtökohtaa seuraten hän ottaa aineistonsa analyysissa ”havaintoyksiköksi” kuuntelutilanteen (s. 12) eikä haastattelemiaan henkilöitä yksilöinä.

Kuuntelutilanteiden kartoittamiseksi haastateltavilta kysyttiin mm. seuraavia kysymyksiä: Mihin aikaan ja missä he kuuntelivat radiota, mitä muuta he tekivät samalla, oliko muita paikalla, puhuttiinko joukossa siitä mitä radiosta kuului, häiritseekö muu toiminta keskittymistä kuunteluun, minkätyyppistä ohjelmaa kuunneltiin, mistä radiossa puhuttiin tai mitä levyjä soitettiin sekä mitä asemaa he kuuntelivat? (s. 10)

Haastatteluista valikoiduin katkelmin Alasuutari tarjoaa raportissaan esimerkejä erilaisista kuuntelutilanteista. Jotkut haastateltavat pystyivät identifioimaan jopa parikymmentä erilaista kuuntelutilannetta, toisilla kuuntelutilanteita saattoi olla vain yksi. Kuuntelutilanteiden perustyypeiksi Alasuutari luokittelee seuraavat: radion kuuntelu aamulla kotona, autossa, illalla kotona, julkisessa tilassa, päivällä kotona, työpaikalla ja vapaa-aikana.

Alasuutari jakaa aineistonsa analyysin metodologisesti kahteen osaan: fakta- ja

interaktionäkökulmiin (s. 45). Edellinen näkökulmista viittaa kuuntelutilanteiden kuvaamisen problematiikkaan haastateltuaineistossa, jälkimmäinen radionkuuntelulle annettuihin sosiaalsiin ja kulttuurisiin merkityksiin. Faktanäkökulman eli kuuntelutilanteiden kuvaamisen toteuttamisessa Alasuutari on yllättäen valinnut keinokseen aineiston tilastollisen analyysin. Tässä hänen tavoitteenaan onkin osoittaa, että myös laadullisia aineistoja voidaan kuvata tilastollisesti; laadullisillakin aineistoilla on oma kvantiteettinsa. Tällöin on kuitenkin korostettava, että hypoteesien testaus voi tapahtua vain kyseisen tutkimusaineiston sisällä eikä yleistyksiä aineistosta kokonaispopulaatioihin voida tehdä. Tosin — ja juuri niin Alasuutari tekee — suuntaa-antaviin yleistyksiin voidaan pyrkiä vertailuaineistojä hyödyntämällä.

Interaktionäkökulmaa soveltaessaan Alasuutari pohtii radion sosiaalista käyttöä seuraten James Lullin televiisiotutkimuksessa viitoittamaa tietä. Radio viritää mielialoihin, toimii seuralaisena tai äänimuurina, signaalina mutta myös aistien jatkeena. Radion kulttuurisista merkityksistä Alasuutari pitäytyy pohtimaan musiikkimaun ja identiteettien yhteyksiä. Tässä tarkastelussa metodologisena virikkeenä on ollut keskusteluanalyysi, mikä ohjaa hänet pohtimaan haastateltaviensa naurun ja naurahdusten merkityksiä. Alasuutarin keskeinen johtopäätös radion identiteettifunktiosta on, että radio on vallitsevasti neutraali ja huomaamaton väline. Paul Willisin ajatuksia soveltaen hän toteaa, että radio ei kuulu kuuntelijoiden elämänmuodon kulttuuriin kenties eikä siksi rakennu osaksi heidän identiteettiään. Musiikkiradion kehitys on kuitenkin tässä suhteessa muuttamassa tilannetta.

Kokonaisuutena Alasuutarin tutkimusraportista voi todeta, että se on ennen muuta metodologinen tilannekatsaus. Juuri em. metodiset ratkaisut, tilastollisen analyysin soveltaminen laadulliseen aineistoon, naurun funktioiden käsittely keskusteluanalyysin pohjalta, antavat sil-